

- Невѣна Кожухároва. Търся Цвета.
- Когò търсите?
- Цветана Йорданова. Извинете, с когò говоря?
- Аз съм Евгѣни Трифонов. Кој е тази Цветана?
- Дъщерята на Трифонов. Тя е женá на брат ми, инженер Йорданòв и живѣят заедно с родителите на Цвета.
- А, в такъв слúчай имате грѣшка. Явно търсите друг нòмер. В нашия блòк има двѣ семейства Трифонов.
- Кòй е телефонният им нòмер, мòля?
- Потърсете го в указателя, не гò знам наизúст. Вероятно в момента у тях няма нìкой, всìчки са на рáбота.
- А случайно да знáете по коѣ време се прибират в кùщи? Трябва да предам на Цвета нѣщо мнòго важно.
- След шѣст часа всѣ нìкой ще намѣрите. Ако ìскате, мòга да им кажа да ви се обадят или да им предам нìкаква друга информация. Съседи сме. живѣем на един и същи етаж. Нищо няма да ми струва.
- Само ги помолете да ми се обадят. Имат ми телефон. Аз ще съм си в кùщи. Мнòго ви благодаря за любезността.
- Няма нищо. Всìчко хубаво. До чúване.

8. Přeložte do bulharštiny.

1. Nikdo nic neví. 2. Nikomu nic neřekl. 3. Nikoho to nezajímá. Nedostává žádné odpovědi. 4. Někdo ji hledá. 5. Kdo tam půjde? 6. Někomu se to nelíbí. 7. Jaký je ten román? 8. Kterou možnost si vybereš? 9. Co tam vidíš? 10. Jaký máš na tu otázku názor? 11. Něco ti dám. 12. Nic ti nedám.

9. Doplňujte vhodná zájmena.

1. При ... сте на гòсти? 2. На ... ùлица живѣе дъщеря ви? 3. ... нòмер нòсите? 4. От ... се оплаквате? 5. ... ви боли? 6. Познаваме се от ... години. 7. ... сте рабòтили? 8. От ... време сте в Сбфия? 9. Донѣсох ви книгата, ... бще нямате. 10. С ... се занимавате? 11. ... и да каже, всѣ не мý върват. 12. ... и да звучи нескрòмно, тѣ е най-подходяща. 13. ... преподавател търсите? 14. Това, ... знáете за слúчая, трябва да кажете. 15. Покáних ... приятелки. 16. Твѣ донѣсе ... касѣти и плòчи. 17. Купи ми ... вѣстник! 18. Това изглѣжда ... прилично. 19. ... те посъветваха тѣ? 20. Тук няма ... хлѣб.

MINULÉ ČASY SLOVES V BULHARŠTINĚ. AORIST

Oproti češtině má bulharšтина daleko více rozvinutý systém slovesných časů. Kromě čtyř časů absolutních (vztažených k okamžiku promluvy) má bulharšтина i pět časů relativních (vztažených k jinému ději nebo okamžiku). Doposud jsme z časů absolutních probrali přezens (děj probíhá v okamžik promluvy) a futurum (děj proběhne nebo bude probíhat po okamžiku promluvy), nyní se seznámíte ještě se dvěma absolutními minulými časy, aoristem a perfektem a dvěma minulými časy relativními - imperfektem a plusquamperfektem. Pomocí těchto gramatických tvarů vyjadřuje bulharšтина různé pojetí a různou časovou lokalizací minulých dějů.

AORIST vyjadřuje děj, který proběhl nebo probíhal v určitém okamžiku nebo časovém úseku v minulosti a skončil před okamžikem promluvy (proto se ho užívá především u sloves dokonavých, srov. též bulharský termín минало свършено време), příznačná je pro něj **konkrétnost a lokalizovanost děje**.

IMPERFEKTUM vyjadřuje děj, který probíhal nebo proběhl **současně s nějakým jiným dějem minulým** nebo v minulém okamžiku, neobsahuje žádnou informaci o jeho průběhu nebo ukončení v okamžiku promluvy, **děj se pojímá jako proces v minulosti** (proto se ho užívá především u sloves nedokonavých, srov. též bulharský název минало несвършено време).

PERFEKTUM vyjadřuje minulý děj nelokalizovaný přesně do určitého okamžiku nebo časového úseku v minulosti, srov. také bulharský název минало неопределено време. Konstatuje děj jen jako minulý fakt, zpravidla zahrnuje i přítomnost **výsledku tohoto děje v okamžiku promluvy**.

PLUSQUAMPERFEKTUM vyjadřuje děj, který proběhl nebo probíhal **před jiným dějem minulým nebo před jiným okamžikem v minulosti** (srov. bulharský název минало предварително време), obvykle bez přesné časové lokalizovanosti, s důrazem na rezultativní význam u sloves dokonavých a na procesualní význam u sloves nedokonavých.

Všem těmto minulým časům odpovídá v češtině jediný čas minulý, **préteritum**. Další výše uvedené rysy vyjadřuje čeština pomocí vidu slovesa nebo kontextu. Navíc rozdíly ve tvarech a významech jednotlivých minulých časů v bulharštině nevedou vždy k jednoznačně vymezenému užívání, takže je jejich aktivní zvládnutí pro Čechy obtížné. Konkurence minulých časů také vede k velmi častému využívání přezentu historického.

Poznámka: 1. Kromě uvedených časů existují v bulharštině ještě další čtyři relativní časy, z nichž tři jsou minulé a jeden budoucí.

2. Celý časový systém se dále komplikuje kategorií přímé a nepřímé výpovědi, která vyjadřuje, zdali mluvčí byl svědkem děje o kterém mluví, je o něm přesvědčen, nebo zdali o něm jen slyšel, nebo má jiný důvod o něm pochybovat.

AORIST

Tvoření aoristu závisí na zakončení tzv. minulého kmene, tedy základů, který odpovídá v češtině základu sloves po odtržení infinitivní přípony (např. nés-t, brá-t, prosí-t, trpě-t, děla-t apod.; pro orientaci uvádíme dále české slovesné typy, které odpovídají slovesům příslušejícím do jednotlivých skupin).

Koncovky aoristu jsou stejné u všech sloves:

	sg.	pl.
1.	-х	-хме
2.	--	-хте
3.	--	-ха

Poznámka: Homonymie tvarů ve 2. a 3. os. sg. vede k častějšímu užívání osobních zájmen.

Minulý kmen může končit buď na souhlásku nebo na samohlásku. Jeho tvar lze určit po odtržení koncovky aoristu.

1. Na souhlásku končí minulý kmen jen u nečetných sloves 1. konjugace, např.: чѣтá, -несá, отгáда, вляза, преведá, облекá (české typy nésti, péci). Mezi kmen a aoristovou koncovku se vkládají samohlásky o (v 1. os. sg. a ve všech osobách pl.) nebo e (ve 2. a 3. os. sg., před tímto e nastávají hláskové změny), takže tvary aoristu těchto sloves jsou tyto:

	sg.	pl.
1.	-ох	-охме
2.	-е	-охте
3.	-е	-оха

чѣтá = чѣтох, чѣте, чѣте, чѣтохме, чѣтохте, чѣтоха;

облекá - облякох, обляче, обляче, облякохме, облякохте, облякоха

Přízvuk je u tohoto typu aoristu na kmeni. Tím se také jediné mohou lišit tvary 3. os. sg. aoristu a prezenta některých sloves (чѣте - чѣтѣ).

2. Na samohlásku končí základ pro tvoření aoristu u všech ostatních sloves. Tato samohláska se při připojení koncovek zachovává, např.:

	sg.	pl.
1.	-ах, -их	-ахме, -ихме
2.	-а, -и	-ахте, -ихте
3.	-а, -и	-аха, -иха

- u převážné většiny sloves 1. konjugace (české typy brát, mazat, tisknout, minout, začít, krýt):

берá - брѣх, брѣ, брѣ, брѣхме, брѣхте, брѣха

пѣша - пѣсах, пѣса, пѣса, пѣсахме, пѣсахте, пѣсаха

лѣгна - лѣгнах, лѣгна, лѣгна, лѣгнахме, лѣгнахте, лѣгнаха

пѣя - пѣх, пѣ, пѣ, пѣхме, пѣхте, пѣха

чѣя - чѣх, чѣ, чѣ, чѣхме, чѣхте, чѣха

живѣя - живѣх, живѣ, живѣ, живѣхме, живѣхте, живѣха;

- u sloves 2. konjugace (český typ prosit, v bulharštině velmi početný):

мѣсля - мѣслих, мѣсли, мѣсли, мѣслихме, мѣслихте, мѣслиха

ѣча - ѣчих, ѣчи, учи, ѣчихме, ѣчихте, ѣчиха

строѣя - строѣх, строѣ, строѣ, строѣхме, строѣхте, строѣха;

- u zbylých sloves 2. konjugace, např. вървѣя, седѣя, стоѣя, видѣя, държѣя,

мълчѣя, лежѣя (české typy trpět a sázet, v bulharštině nepočetné):

седѣя - седѣх, седѣ, седѣ, седѣхме, седѣхте, седѣха

лежѣя - лежѣх, лежѣ, лежѣ, лежѣхме, лежѣхте, лежѣха;

- u všech sloves 3. konjugace (české typy dávat a kupovat):

дѣвам - дѣвах, дѣва, дѣва, дѣвахме, дѣвахте, дѣваха

отговарѣям - отговарѣях, отговарѣя, отговарѣяхме, отговарѣяха

купѣвам - купѣвах, купѣва, купѣва, купѣвахме, купѣваха.

Přízvuk je u tohoto typu na stejném místě jako v prezentu, pokud je na koncovce, a pokud je na kmeni, buď zůstává, nebo se přesouvá na koncovku (v běžně mluvené bulharštině zejména ve 3. os. sg., pokud jsou tyto tvary homonymní s prezentem).

Sloveso съм má aorist: sg. бѣх, бѣ (бѣше), бѣ (бѣше)

pl. бѣхме, бѣхте, бѣха

Poznámka: Mezi přítomným a minulým kmenem dochází k hláskovým změnám.

Některá slovesa mají aorist nepravidelný, viz příklady v cvičení 9 d.

CVIČENÍ

10. Opakujte po diktorovi 1. a 3. os. sg. a pl. aoristu sloves. Procvičte si jeho tvoření.

a) 1. konjugace:

чета	-	четох, чете, четохме, четоха
отнеса	-	отнесох, отнесе, отнесохме, отнесоха
отиде	-	отидох, отиде, отидохме, отидоха
започна	-	започнах, започна, започнахме, започнаха
върна	-	върнах, върна, върнахме, върнаха
мина	-	минах, мина, минахме, минаха
седна	-	седнах, седна, седнахме, седнаха
пожелая	-	пожелях, пожела, пожелахме, пожелаха
открия	-	открих, откри, открихме, откриха
смѣя се	-	смѣях, смѣя, смѣяхме, смѣяха се
пѣя	-	пѣях, пѣя, пѣяхме, пѣяха

b) 2. konjugace:

рабѣтя	-	рабѣтих, рабѣти, рабѣтихме, рабѣтиха
говѣря	-	говѣрих, говѣри, говѣрихме, говѣриха
полѣча	-	полѣчих, полѣчи, полѣчихме, полѣчиха
реша	-	реших, реши, решихме, решиха
вървя	-	вървях, вървя, вървяхме, вървяха
видя	-	видях, видя, видяхме, видяха
държа	-	държах, държа, държахме, държаха

c) 3. konjugace:

искам	-	исках, иска, искахме, искаха
имам	-	имах, има, имахме, имаха
гледам	-	гледах, гледа, гледахме, гледаха
слушам	-	слушах, слуша, слушахме, слушаха
познавам	-	познавах, познава, познавахме, познаваха

d) aorist se změnami v kmeni sloves a nepravidelný aorist:

облека	-	облякох, облече, облякохме, облякоха
вляза	-	влязох, влезе, влязохме, влязоха
разберѣ	-	разбрѣх, разбрѣ, разбрѣхме, разбрѣха
рѣжа	-	рѣзах, рѣза, рѣзахме, рѣзаха

плача	-	плаках, плака, плакахме, плакаха
кажа	-	казах, каза, казахме, казаха
лѣжа	-	лѣгах, лѣга, лѣгахме, лѣгаха
пиша	-	писах, писа, писахме, писаха
мога	-	можѣх, можѣ, можѣхме, можѣха
забелѣжа	-	забелѣзах, забелѣза, забелѣзахме, забелѣзаха
дам	-	дадох, даде, дадохме, дадоха
ям	-	ядох, яде, ядохме, ядоха
взѣма	-	взѣх, взѣ, взѣхме, взѣха
спра	-	спрѣх, спрѣ, спрѣхме, спрѣха
знѣя	-	знѣях, знѣя, знѣяхме, знѣяха
трѣбва	-	трѣбваше (neosobní)

11. Převeďte věty v aoristu do opačného čísla.

1. Вчѣра тѣй отиде на лекции. 2. Снѣщи излязохте рано. 3. Миналата седмица ти донесе пари. 4. Сутринтѣ ядохме яйцѣ. 5. Вчѣра тѣ плака много. 6. Последния път ти писах аз. 7. В неделя те играха на карти. 8. Ние нищо не разбрѣхме от филма. 9. Те живѣяха дълго в София. 10. Аз не чѣх всѣчко. 11. Миналият мѣсец тѣй не ходи на работа. 12. Ти благодарѣ на Иван за всѣчко. 13. Тѣ се качѣ на трамвая. 14. Ние мълчѣяхме дълго. 15. Днѣс лежах до обѣд. 16. Те вчѣра питаха за Мария. 17. Ние нѣмахме време. 18. Ти срѣщна ли Петър? 19. Вие не гледахте ли снѣщи телевизия? 20. Онзи ден прочѣтох много интересна стѣтия.

12. Odpovězte na dané příkazy podle vzoru.

Vzor: Отворѣте прозореца! - Вече го отворѣхме.

1. Обадѣ се на Елена! 2. Кажѣ всѣчко на Иван! 3. Виж днѣшния вѣстник! 4. Довечера гледай непременно телевизия! 5. Нѣка тѣ върне парѣте! 6. Нѣка тѣзи път вие да купите билѣти! 7. Нѣка да ни тѣрсят там! 8. Ти говорѣ с него по тѣя въпрос! 9. Дѣй книгата на колѣжката си! 10. Обяснѣ на гѣстите ни всѣчко необходимо! 11. Нѣка тѣй сам да занесе материалите при директора! 12. Данѣ да успе! 13. Върнѣ се в къщи! 14. Нѣка ги покѣним! 15. Предѣй го лично! 16. Платѣте си сметката! 17. Непременно се посвѣтвайте с него! 18. Отворѣ вратата! 19. Съгласѣте се с предложението ни! 20. Да ни прѣят отговора незабавно! 21. Нѣка ни покѣже кѣде е това! 22. Събуйте се в коридѣра!